

A magyar–közel-keleti tudományos–kulturális kapcsolatok egy epizódja.

Germanus Gyula egyiptomi és szíriai útjainak háttere a magyar diplomáciai jelentések tükrében (1954–1960)

An Episode of Hungarian–Middle Eastern Scientific–Cultural Relations.

The Background of Gyula Germanus' Travels in Egypt and Syria in the Light of Hungarian Diplomatic Reports (1954–1960)

Udvarvölgyi Zsolt András

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.3.9

Összefoglaló: Írásomban Germanus Gyula (1884–1979) orientalista, író, nyelvész, irodalomtörténész, utazó, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő (1958–1966) egyiptomi és szíriai utazásait és tevékenységét vizsgálom, a magyar külképviseletek által a Külügyminisztériumnak küldött jelentések és egyéb dokumentumok tükrében. Germanus egyiptomi és szíriai szerepléseiről, találkozóiról, a kiküldetések előkészítő munkálatairól és a professzor tevékenységének a fogadó országbeli visszhangjairól elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában fellelhető iratokat ismertetem. A diplomáciai jelentések és minisztériumi levelezések jól rávilágítanak az ötvenes–hatvanas évek Magyarországnak külpolitikai helyzetére, a Kádár-korszak államigazgatásának belső felépítésére, sőt az emberi kapcsolatok komplexitására és sokszínűségére is.

Kulcsszavak: Germanus Gyula, Kairó, Külügyminisztérium, Kulturális Kapcsolatok Intézete, nagykövetség

Abstract: *In my article, I examine the orientalist, writer, linguist, literary historian, traveller, university professor, and member of parliament (1958–1966) Gyula Germanus' (1884–1979) trips and activities in Egypt and Syria in light of the reports and other documents sent to the Ministry of Foreign Affairs*

by the Hungarian missions abroad. I describe the available documents about Germanus' performances and meetings in Egypt and Syria, the preparatory work of the missions and the echoes of the professor's activities in the host countries. In many cases, diplomatic reports and ministerial correspondence shed light on the foreign policy situation of Hungary in the 1950s and 1960s, the internal structure of the state administration of the Kádár era, and even the complexity and diversity of human relations.

Keywords: *Gyula Germanus, Cairo, Ministry of Foreign Affairs, Institute of Cultural Relations, embassy*

Bevezetés

Jelen írásomban¹ a budapesti zsidó családban született, de 1930-ban Delhiben iszlám vallásra áttért Germanus Gyula (1884–1979) orientalista, író, nyelvész, irodalomtörténész, utazó, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő (1958–1966) egyiptomi és szíriai utazásait és ottani tevékenységét vizsgálom, a magyar külképviseletek által a Külügyminisztériumnak (KüM) küldött jelentések és egyéb dokumentumok tükrében. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) fellelhető iratokból idézek Germanus kairói és damaszkuszi útjairól, szerepléseiről, találkozóiról, a kiküldetések előkészítő munkálatairól és a professzor tevékenységének a fogadó országbeli visszhangjairól. Ezek a diplomáciai jelentések és minisztériumi levelezések sok esetben nemcsak Germanus útjaira, de az ötvenes-hatvanas évek Magyarországnak külpolitikai helyzetére, a Kádár-korszak államigazgatásának belső felépítésére, sőt az emberi kapcsolatok komplexitására és sokszínűségére is rávilágítanak. Úgy vélem, hogy bár hazánk hivatalos képviselői – az erejükhez képest – sok mindent megtettek Germanus kutatásainak, előadásainak, találkozóinak a gördülékeny lebonyolítása érdekében, a neves professzor több évtizedes

¹ A tanulmány rövidebb változata 2020. november 17-én elhangzott a Tomori Pál Főiskolán a „Magyar Tudomány Ünnepe, 2020” keretében rendezett „Kultúrák találkozása a tudományban – Jövőformáló tudomány” című konferencián, a „Magyar nyelvű gazdaság- és társadalomtudományi szekcióban” (Udvarvölgyi, 2020a, 14. o.).

elismertségét, kapcsolatrendszerét, nyelv- és helyismeretét jobban és hatékonyabban is kihasználhatta volna a magyar külügyi vezetés. Sokszor bizony a forráshiány mellett adminisztrációs és kommunikációs nehézségek, félreértések is nehezítették a magyar missziók és Germanus együttműködését. Sőt, a tudós útjait követően nemegyszer kínos magyarázkodásra kényszerültek a Külügyminisztérium vezetői felé a Kairóba akkreditált magyar diplomaták.

Bevezetésképpen megjegyzendő, hogy

„Germanus könyvei máig népszerűek, cikkei, tanulmányai arabul és nyugati világnyelveken is számos helyen megjelentek. Germanus mestere volt a nívós ismeretterjesztésnek, a szórakoztatva tanításnak, a hű tanítványok istápolásának, a kapcsolatépítésnek, és – az igazsághoz ez is hozzátartozik – az egyéni érdekérvényesítésnek is. Derűs és joviális karaktere, fáradhatatlan és kitartó munkaszeretete, páratlan nyelvtudása és lebilincselő előadásmódja mind hozzájárultak ismertségéhez és hírnevéhez. Rákosi Mátyás² a Kéleti Akadémián volt tanítványa, később gróf Teleki Pál³ a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán mentora és kollégája. 1956 után a Kádár-rendszer vezetőivel is szót értett, továbbá hű tanítványa volt – többek közt – Antall József⁴ tanár, orvostörténész, politikus, a későbbi miniszterelnök (1990–1993), Katona Tamás⁵ történész, államtitkár, nagykövet, Fehérvári Géza⁶ művészettörténész, orientalista, nagykövet, Fodor

---

2 Rákosi Mátyás (1892–1971) kommunista politikus, országgyűlési képviselő, a Magyar Kommunista Párt, később a Magyar Dolgozók Pártjának főtitkára, ill. első titkára (1945–1956), a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke (1952–1953).

3 Széki gróf Teleki Pál (1879–1941) tanár, földrajztudós, professzor, dékán, rektor, politikus, országgyűlési képviselő, külügyminiszter (1920), vallás- és közoktatásügyi miniszter (1938–1939), miniszterelnök (1920–1921, ill. 1939–1941).

4 Antall József (1932–1993) tanár, könyvtáros, orvostörténész, múzeumigazgató, politikus, országgyűlési képviselő, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke (1990–1993).

5 Katona Tamás (1932–2013) történész, író, tanár, országgyűlési képviselő, politikai államtitkár, nagykövet.

6 Fehérvári Géza (1926–2012) művészettörténész, régész, orientalista, nagykövet.

Sándor⁷ arabista, egyetemi tanár és Chrudinák Alajos⁸ szerkesztő-riporter. Germanust hosszú élete során bel- és külföldi kalandok, ármányok, intrikák sem kímélték.⁹ Az iszlám világban jól ismerték a nevét ötven éven át, Indiába Rabindranath Tagore¹⁰ irodalmi Nobel-díjas költő hívta, Egyiptomban már a harmincas években barátságot kötött Taha Huszainnal,¹¹ Mahmoud Teymourral¹² és az arab irodalom más nagyságaival. Találkozott Kemal Atatürkkal,¹³ Mahátma Gandhival,¹⁴ Nehruval,¹⁵ Arábiai Lawrence-szel,¹⁶ szaúdi királyokkal, indiai maharadzsákkal, nyugati államférfiakkal egyaránt. 1926-ban a magyar PEN Club titkára lett, majd közreműködött a bolgár és egyiptomi PEN Clubok megalapításában. Több egyetem több tanszékén, intézetében volt professzor, az ELTE-n nyugdíjazásáig vezette az Arab Irodalmi és Művelődéstörténeti Tanszéket. Számos tudományos akadémia a tagjává választotta, a magyart kivéve. Az egyiptomi arab akadémia szótárbizottságában is nagy elhivatottsággal tevékenykedett. A professzor matuzsálemi kort megélve, egy nappal 95. születésnapja után, 1979. november 7-én hunyt el Budapesten.” (Udvarvölgyi, 2019, 63. o.)

---

7 Fodor Sándor (1941–2014) arabista, tanszékvezető egyetemi tanár, dékán.

8 Chrudinák Alajos (1937–2020) újságíró, televíziós szerkesztő-riporter, főszerkesztő.

9 Lásd pl.: Kubassek, 2013, 39–88. o.; Udvarvölgyi, 2018.

10 Rabindranath Tagore (1861–1941) indiai költő, író, festő, zeneszerző.

11 Taha Huszain (1889–1973) egyiptomi arab író, novellista, műfordító, egyetemi tanár, akadémikus.

12 Mahmoud Teymour (1894–1973) egyiptomi arab színműíró, akadémikus.

13 Musztafa Kemál Atatürk (1881–1938) török katonatiszt, államférfi, a Török Köztársaság megalapítója és első elnöke 1923–1938 között.

14 Mahátma Gandhi, eredeti nevén: Mohandász Karamchand Gandhi (1869–1948) jogász, politikus, az indiai függetlenségi mozgalom vezetője.

15 Dzsaváharlál Nehru (1889–1964) ügyvéd, politikus, a független India első miniszterelnöke 1947–1964 között.

16 Thomas Edward Lawrence (1888–1935) angol katonatiszt, író, régész, az arab nemzeti felkelés egyik vezetője, Fejszál emír tanácsadója.

Első egyiptomi kalandok

Germanus első ízben 1934 októberében utazott Egyiptomba, ahol a világhírű kairói Al-Azhar Egyetem hallgatója lett. Muszlimként felkészült az emberpróbáló zarándoklatra, s kapcsolatokat épített ki egyiptomi és szaúdi írókkal, költőkkel, tudósokkal, imámokkal (Germanus, 1984. 173–174. o.). Az iszlám előírásait követve, első magyarként zarándokolt el Mekkába, 1935-ben. Attól kezdve a „Hadzsi” („a mekkai zarándoklatot teljesítő”) megszólítás is kijárt neki. A kalandos, megpróbáltatásokkal teli utazás után ismét Kairó érintésével tért haza. Sokáig készült a második keleti útjára, végül „1939. szeptember 23-án elindulva Budapestről a Kassa, majd egy kisebb hajótörés után a Duna nevű hajón, matrózként jutott le a Boszporuszon át Alexandriába. Ekkor 55 éves volt; ő maga írta, »én voltam a világ legöregebb hajós-inasa«, sőt helytállásáért még kitüntetést is kapott. Egyiptomba érve meglátogatta író, költő és tudós barátait. Megjárta Libanont, Szaúd-Arábiát, majd Mekkában, Medinában, Badr városában elvégezte kutatómunkáját és második zarándoklatát” (Kiss, é. n.) Germanus életre szóló élményeket, tapasztalatokat szerzett ezen útja során is, és újabb befolyásos támogatókra, s írig tartó barátságokra tett szert az iszlám világban.

Ezt követően előbb a második világháború, majd a koalíciós időszak és a Rákosi-rendszer akadályozta meg az újabb expedíciókat. A nagy visszatérésre 1955-ig kellett várnia az idősödő, ám fáradhatatlan professzornak. Egyiptom abban az időben hektikus, forrongó időszakon ment keresztül, és az „erős embere” a kétségtelenül nagyformátumú, de ellentmondásos megítélésű Gamal Abden-Nasszer (1918–1970) kormányfő, majd 1956. június 23-tól az ország (második) elnöke volt. Az alábbiakban röviden összefoglalom azt a kül- és belpolitikai helyzetet (*Múlt-kor*; 2003; *Afrika-tanulmányok*, 2007), amelybe belecsöppent az országba látogató professzor, aki egyiptomi tartózkodásai során magával az elnökkel is több ízben találkozott (Udvarvölgyi, 2020b):

„Nasszer és bajtársai 1949 nyarán megszervezték a Szabad Tisztek mozgalmát, mely 1952. július 23-án elfoglalta a hadsereg főhadiszállását és a kairói rádiót, majd vérontás nélkül átvette a hatalmat Faruk királytól. Az 1936 óta uralkodó Faruk király¹⁷ lemondott a trónról fia, Fuád¹⁸ javára, és száműzetésbe kényszerült. Mohammed Nagíb¹⁹ tábornok vezetésével létrejött a Forradalmi Parancsnoki Tanács (FPT), mely 1953. januárjában betiltott minden politikai pártot, június 18-án kikiáltotta a köztársaságot, s első elnökévé Nagíbot választotta. A miniszterelnök-helyettes és egyben a belügyminiszter Gamal Abden-Nasszer, az FPT tagja lett. 1954. januárjában az iszlámista Muszlim Testvériséget betiltották, februárban kormányfővé és az FPT elnökévé választották Nasszert, aki Nagíb november 14-ei lemondását követően ügyvezető államfő lett.

A Nílus első kataraktájánál felépítendő, 110 méteresre tervezett Nagy Gát a nasszeri politika első számú prioritásává vált, hiszen az öntözés kiterjesztése, a népesség élelemmel való ellátása, a vízi erőműben termelt villamos energiára épülő ipari beruházások révén a gazdasági függetlenség legfőbb záloga volt. Az amerikaiak a szovjet fegyverszállítások leállításához kívánták kötni a gát építéséhez szükséges hitelek folyósítását, amit Nasszer Egyiptom védelmi szükségletei miatt sem fogadhatott el. Amikor 1956. július 19-én az amerikai kormány jegyzékben közölte Nasszerral, hogy eláll a gát finanszírozásától, Nasszer váratlan válaszlépésként elhatározta a Szezei-csatorna Társaság államosítását. A bejelentést július 26-ára, Faruk király lemondatásának évfordulójára időzítette. Nasszer lépése közvetlenül a szezei válságba torkollott. Az államosítás következtében megromlott [a] viszonya Franciaországgal és Nagy-Britanniával is, akik ezért Izraellel koalíciót alkotva Egyiptom megtámadása mellett döntöttek. Véleményem szerint a szezei válság és az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc egy időben való kirobbanása közel hozta egymáshoz a két országot és

17 I. Faruk (1920–1965) Egyiptom és Szudán királya (1936–1952).

18 II. Fuád (1952–) Egyiptom és Szudán utolsó királya (1952–1953).

19 Mohamed Nagíb (1901–1984) egyiptomi katonatiszt, tábornok, Egyiptom első elnöke (1953–1954), az ország miniszterelnöke 1952 és 1954 között.

népet. A két esemény kölcsönösen hatott egymásra. A reflektorfénybe került szuezi akció sajnálatos módon elvonta a világ közvéleményének figyelmét hazánkról, és kapóra jött a forradalom véres leverését elrendelő szovjet vezetésnek.²⁰ Az arab–izraeli háború nem sokkal később egyiptomi vereséggel és a szövetséges csapatok visszavonulásával zárult. A szuezi háborúból az egyiptomi elnök – a kétségtelen katonai vereség ellenére – komoly presztízsnyeréssel, politikai győztesként került ki: rövid időn belül mindhárom ellenfelének ki kellett vonulnia Egyiptomból. Decemberben az összes brit és francia bankot, céget – mintegy 15 ezer vállalatot – államosították.

Innentől kezdve a pánarabizmus és az antikolonializmus bajnokaként végképp Nasszer maradt Moszkva első számú arab partnere; ez persze nem zavarta, hogy az egyiptomi kommunistákat sivatagi börtönökbe zárassa. A „nasszerizmus” egyedülálló módon elegyítette az iszlám közösségi szellemet, az arabság egészével kapcsolatos érzületeket, a regionális összetartozás tudatát és a patriotizmust. Az Asszuáni-gát felépítéséhez azonban már Moszkvában adták a támogatást.

1958-ban Nasszer Egyiptom és Szíria uniójával létrehozta az Egyesült Arab Köztársaságot (EAK), amelyhez Jemen is csatlakozik, létrehozva az Egyesült Arab Államok szövetségét (három évvel később Szíria és Jemen kilépett). 1964-ben a nasszeri Egyiptom vezetésével januárban arab, júliusban afrikai, októberben el nem kötelezett csúcsértekezletet tartottak Kairóban. Ő lett – Joszip Broz Tito²¹ jugoszláv államfő; Dzsaváharlál Nehru, India első miniszterelnöke és Sukarno,²² Indonézia első elnöke mellett – az „el nem kötelezett országok” mozgalmának (*Non-Aligned Movement*) karizmatikus vezetője. A mozgalom mindkét katonai-politikai tömbön

---

20 A szuezi válság és Magyarország kapcsolatáról lásd: Ujváry, 2017, 148. o.; Sáringer, 2017, 470. o.

21 Joszip Broz Tito (1892–1980) jugoszláv partizánvezér, marsall, kommunista politikus, miniszterelnök, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Népköztársaság második elnöke (1953–1980).

22 Sukarno (1901–1970) indonéz politikus, az Indonéz Köztársaság első elnöke (1945–1967).

kívül határozta meg [a] mozgásterét, tagjai számára nemzeti függetlenséget, szuverenitást, területi integritást és biztonságot biztosítva. Nasszer közben rendőrállammá alakította Egyiptomot, és nem riadt vissza az erőszakos eszközök alkalmazásától sem.”

A magyar–egyiptomi kapcsolatok a Nasszer-érában már komoly hagyományokra tekinthettek vissza. J. Nagy László nagy ívű tanulmányában (J. Nagy, 2015) foglalta össze a két ország közös múltjának történetét:

„A széles körű kapcsolatok kialakulása és elmélyülése Egyiptom és Magyarország között az Osztrák–Magyar Monarchia időszakára tehető. Később Egyiptom a II. világháború kirobbanásakor megszakította diplomáciai kapcsolatait Berlinnel, néhány évvel később pedig annak szövetségeseivel, így Magyarországgal is, 1942-ben. A diplomáciai kapcsolatok öt évvel később álltak helyre. A Magyar Köztársaság követe, Csornoky Viktor²³ (Tildy Zoltán köztársasági elnök veje) 1947 novemberében érkezett Kairóba, és december 29-én adta át megbízólevelét. A magyar–egyiptomi kapcsolatokban 1955-ig sem bővülésről, sem elmélyülésről nem beszélhetünk. A kereskedelem normális ütemben folyt. A kulturális kapcsolatok területén sikerült figyelemfelkeltő rendezvényeket szervezni: 1953 júliusában Kairó második legnagyobb mozijában bemutatták az Erkel című filmet. A nagy sikert és Magyarország igazi népszerűségét azonban a futball teremtette meg. A magyar labdarúgó-válogatott 1954. január végén érkezett Egyiptomba. Az egy hónapig tartó turné a svájci világbajnokságra történő felkészülés szerves részét is képezte. A csapat több mérkőzést játszott. A játékosokat február 20-án fogadta Nagíb elnök is. A szuezi válság és az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után a két ország 1957-ben nagyköveti szintre emelte diplomáciai kapcsolatait.”

---

23 Csornoky Viktor (1919–1948) ügyvéd, kisgazdapárti politikus, diplomata. Koncepciók perben halálra ítélték és kivégezték.

Abban az időszakban virágzásnak indultak a kulturális kapcsolatok is. Fügedi Nóra alapos kutatást követő, figyelemreméltó és hiánypótló írása (Fügedi, 2012) alapján kijelenthető, hogy akkoriban számos magyar filmet mutattak be Egyiptomban (pl. a „Légy jó mindhalálig”, „Gázolás”, „Liliomfi”, „Mágnás Miska”, „Kati és a vadmacska”, „Cigánytánc” c. alkotások), sőt 1962-ben 30 tagú magyar stáb forgatott az országban, és 1963-ban a magyar mozik be is mutatták az „Egyiptomi történet” c. filmet. 1956 márciusában Bartók-ünnepélyt rendeztek a Kairói Operaházban, népszerűek voltak továbbá Liszt Ferenc és Kodály Zoltán művei, illetve számos alkalommal népi együttesünk is felléptek. A szerző megállapítása alapján

„bár számos más formája is létezett az egyiptomi–magyar kulturális együttműködésnek, a film és a zene területén elért eredmények bizonyultak a leglátványosabbnak. A megvalósult programok és események, valamint a két ország között létrejött részletes és számos művészeti ágra, illetve tudományterületre kiterjedő kulturális egyezmények és munkatervek is azt bizonyítják, hogy ebben az időszakban hazánk és Egyiptom között rendkívül figyelemre méltó kulturális kapcsolatok fejlődtek.” (Fügedi, 2012)

Kitekintésképpen érdemes továbbá megemlíteni, hogy a magyar kapcsolatépítési és bővítési ambíciók mellett más, a szovjet blokkhoz tartozó kelet-közép-európai országoké is megjelent Egyiptomban. Kiemelt jelentőségű és világpolitikai horderejű volt a csehszlovák–egyiptomi kapcsolat, amelynek fókuszában a fegyvervásárlási szerződés állt. (Krajcsír, 2015)

Békésebb vizekre evezve és visszatérve eredeti témánkhoz, érdemes kiemelni, hogy Germanus 1955-ös útjának előkészítése összekapcsolódott a 70. születésnapja egyiptomi megünneplésével: Nagy Jánosnak,²⁴ a Külügyminisztérium osztályvezetőjének a kairói követségre küldött 1954. szeptember 17-iki távirata is e születésnap tárgyában íródott:

24 Nagy János (1928–?) diplomata, nagykövet, külügyminiszter-helyettes (1971–1980), államtitkár (1980–1985).

„Mellékelten megküldjük a Germanus Gyula 70. születésnapja alkalmából készített cikket azzal, hogy a követségi bulletinben használják fel, és november 6-a előtt jelentessék meg az egyiptomi lapokban is. November első napjaiban a követség rendezzen kisebb összejövetelt, melyre az egyiptomi kulturális élet kiválóságait, Germanus ismerőseit, írókat, költőket, az Azhar Egyetem néhány sejkjét, stb. hívja meg. Vegyék igénybe Amin Hasszuna²⁵ közreműködését. [Az] összejövetelt szerény büfével, 50–70 személy részvételével rendezzék meg. Helyes lenne Amin Hasszunát vagy Mahmoud Teymour felkérni egy kisebb előadás megtartására Germanus tudományos munkásságáról. Küldjük a szaúd-arábiai sajtónak szánt cikket, és kérjük, hogy jusson el a szaúd-arábiai sajtóhoz, így a mekkai *Umm-ül Kura* c. laphoz is.” (MNL OL, 1954a)

A kairói magyar követség ügyvivőjének, Zágor Györgynek²⁶ az 1954. november 10-én kelt, „Germanusz */Sic!/* tiszteletére rendezett fogadásról” küldött jelentése így számolt be az eseményről:

„A fogadással kapcsolatban azt kívánjuk megjegyezni, hogy feltűnő volt Germanus legjobb barátainak távolmaradása, akik semmilyen módon sem mentették ki távollétüket. Ezek közül néhány: Taha Hussein, Teymour és Tewfik El Hakim,²⁷ a Nemzeti Könyvtár igazgatója. Ez utóbbit Tőke elvtárs személyesen hívta meg, aki a meghívást ugyan készségesen elfogadta, mégsem jött el. A fogadáson mintegy 30–40 személy jelent meg, köztük Germanus leghűségesebbnek látszó barátja, Amin Hassouna is.”²⁸

Nagy János osztályvezetőnek (KüM) a kairói magyar követség ügyvivőjének címzett, „Germanus tiszteletére rendezett fogadás, 70 éves születésnapja alkalmából kitüntetés” tárgyában, 1954. december 13-án

25 Mohammed Amin Hasszuna (?–?) egyiptomi író.

26 Zágor György (1917–1983) újságíró, diplomata, osztályvezető, főosztályvezető, követ, nagykövet.

27 Tawfik el-Hakim (1898–1987) egyiptomi író, forgatókönyvíró, novellista.

28 MNL OL, 1954e.

küldött válasza azt tükrözi, hogy a központ korántsem volt elégedett a nagykövetség beszámolójával:

„Közöljük Ügyvivő elvtárssal, hogy a Germanus professzor születésnapja alkalmából szervezett rendezvényről felterjesztett jelentés nem kielégítő számunkra. Az összejevetelt – mint ismeretes – abból a célból kértük megrendezni a követségen az irodalom, tudomány, általában az elvont tudományok képviselőivel is, miután az év elején a technikai tudományok képviselőivel kapcsolatba került. A jelentésben nem esik szó arról, hogy ezt a célt mennyiben sikerült elérni. Nem világos az a megjegyzés sem, hogy Germanus professzor legjobb barátai miért maradtak távol. Helyes lenne legalább megközelítőleg tisztázni, hogy ezek a személyek politikai okokból maradtak-e távol, vagy pedig azért, mert nem becsülik eléggé Germanus professzor munkásságát, ami szintén lehetséges. Egyébként ezúton is közöljük – távirati értesítésünk után – hogy Germanus professzort kitüntették 70. születésnapja alkalmából, amivel kapcsolatban újabb képet küldünk róla légipostán. Jó volna ezt a hírt közölni az ottani sajtóval. Helytelenítjük azt is, hogy a fenti jelentés nem tért ki a professzorról leküldött cikk ottani sikerére. Bár a felterjesztett magyar vonatkozású cikkek között találtunk néhány idevonatkozót, mégis fontosnak tartjuk azt, hogy egy feladat végrehajtásáról részletesebben közölje a követség eredményeit és tapasztalatait, különösen a jövőben hasonló feladatok előkészítése szempontjából.” (MNL OL, 1954a)

Az út előzményeihez tartozik a szervezéssel kapcsolatos levelezés, amelyet talán nem haszontalan felidézni. Rubin Péter²⁹ főosztályvezető-helyettes (KüM) 1954. november 26-án így írt Rusznyák Istvánnak,³⁰ az MTA akkori elnökének:

„Hivatkozással az Elvtársak levelére, mellyel megküldték nekünk Germanus Gyula professzor kérését, közöljük, hogy

---

29 Rubin Péter (1918–1980) diplomata, osztályvezető, főosztályvezető.

30 Rusznyák István (1889–1974) orvos, belgyógyász, egyetemi tanár, dékán, klinikai igazgató, akadémikus, az MTA elnöke (1949–1970).

Germanus professzor egyiptomi utazása ottani kapcsolataink ápolása és kiszélesítése szempontjából hasznos lenne, azonban felesége kiutazása külügyi szempontból egyáltalán nem szükséges. Annak eldöntése, hogy Germanus professzor egyiptomi utazása tudományos szempontból szükséges, ill. lehetséges-e, a Tudományos Akadémiára tartozik.” (MNL OL, 1954b)

Maga Germanus is írt – rá olyannyira jellemző módon, nagy feneket kerítve a dolognak – születésnapja megünnepléséről Rusznyáknak, és abban már a feleségével történő kiutazásra is javaslatot tett:

„70. születésnapomra egyiptomi írók és tudósok Kairóban ünnepélyt szándékoznak tartani, amelybe a kairói követséget is bevonják, sőt lehetséges, hogy az ünnepélyt a kairói magyar követség palotájában fogják megrendezni. Tudomásomra jutott, hogy ugyanezen alkalommal indiai (Delhi), perzsiai (Teherán), szíriai (Damaszkusz) és törökországi (Ankara) magyar követségek havi Bulletinjeiben fényképpel ellátott tanulmányt fognak közölni keleti tudományos munkásságomról. Egyiptomi tudós barátaim örömmel látnák, ha a kairói ünnepségen feleségemmel jelen lehetnék és arab nyelvű előadásokat tartanék, egyrészt a magyar irodalom, másrészt az arab irodalom köréből. A meghívást reciprok alapon képzelik, úgy, hogy egyiptomi utam után az MTA vendégül látná a kairói Tudományos Akadémia egyik kiváló tagját előadások tartása végett. Magánforrásból származó értesülésem szerint a magyar külügyi kormány is rokonszenvezne egyiptomi tudományos célú kiküldetésem gondolatával. Arra kérem Elnök urat, hogy jelentésemet megfontolás tárgyává tenni szíveskedjék, és bölcs belátása szerint döntsön.”

Található még minisztériumok közti levelezést tartalmazó forrás is Germanus 1954-es születésnapjára kitüntetésének tárgyában, ráadásul a korszak két befolyásos személyisége egyeztetett egymással:

Andics Erzsébet,³¹ az oktatási miniszter első helyettese így írt Sík Endre³² miniszterhelyettesnek (KüM) 1954. szeptember 30-án:

„Germanus Gyula egyetemi tanárt 70. születésnapja alkalmából kormánykitüntetésben szeretnénk részesíteni. Tudomásunk szerint Germanus professzort a Külügyminisztérium is foglalkoztatta tanácsadó és a Külügyi Főiskolán óraadói minőségben. Germanus professzor több évet töltött a közel-keleti arab államokban, azok egyetemmein tartott előadásokat. Külföldi szakfolyóiratokban még ma is publikál. Külföldi tudományos körökben neve ismertebb, mint itthon. Megítélésünk szerint Germanus Gyula kitüntetése jó hatást váltana ki külföldi viszonylatban is. Kérjük ezért, hogy a Külügyminisztériumban kifejtett működéséről, valamint Germanus professzor kitüntetésével kapcsolatos álláspontjáról bennünket tájékoztatni szíveskedjék. Germanus Gyula ez év november 6-án tölti be 70. életévét.” (MNL OL, 1954c)

Sík Endre, akivel Germanusnak mindvégig jó kapcsolata volt, nem sokat késlekedett a részletes válaszadással; 1954. október 11-én ezt írta levelében Andicsnak:

„Hozzánk küldött levelükre közöljük, hogy Germanus Gyula egyetemi tanár a Külügyi Főiskolán tanította és a Külügyminisztériumban máig is tanítja az arab nyelvet. Ezt a munkáját lelkiismeretesen végzi. A nyelvtanítás mellett több arab kulturális kérdésben készséggel állt rendelkezésünkre, és elősegítette azt, hogy követségeink kapcsolatba kerülhessenek általa ismert, neves személyiségekkel. Germanus professzornak számos kapcsolata van a keleti országokban is és a nyugati országokban is, főleg orientalista körökben. Külföldi kapcsolatainak ápolásában a Külügyminisztérium is támogatta Germanus professzort. 70. születésnapja alkalmából new delhi-i */Sic!/,* ankarai, teheráni, damaszkuszi és kairói követségünk

---

31 Andics Erzsébet (1902–1986) történész, kommunista politikus, országgyűlési képviselő, egyetemi tanár, oktatási miniszterhelyettes.

32 Sík Endre (1891–1978) afrikanista, író, politikus, diplomata, követ, nagykövet, külügyminiszter-helyettes, külügyminiszter (1958–1961).

cikket fog megjelentetni Germanus professzorról a követségi bulletinekben és a sajtóban. Kairói követségünk kisebb fogadást is rendez ebből az alkalomból, melyre elsősorban Germanus professzor egyiptomi kapcsolatait fogja meghívni. Mindezek alapján egyetértünk azzal, hogy Germanus professzor kormánykitüntetésben részesüljön, tekintettel arra, hogy kiüntetésének bizonyára kedvező visszhangja lesz több külföldi ország tudományos köreibben.” (MNL OL, 1954d)

A nemzetközi hírű afrikanistaként, történészként is ismertté vált Sik Endre külügyminiszter-helyettesként, majd miniszterként (1958–1961) kiemelt figyelmet fordított a harmadik világra. Felismerte, hogy a kiutazó magyar orientalisták, kutatók diplomáciai hasznát is hozhatják az országnak és a politikai vezetésnek.

Germanus 1957-es egyiptomi és szíriai utazása

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, illetve annak brutális elfojtása, majd a sztrájk és a berendezkedő Kádár-rendszer megtorló politikája jó darabig lehetetlenné tette Germanus újabb külföldi útjait. Magyarországnak a forradalom véres leverése és az ország elszigetelődése után konszolidálnia kellett a nemzetközi kapcsolatait is. Sipos Péter történész helyesen mutat rá írásában, hogy a

„Kádár-kormány számára – az NDK-hoz hasonlóan – elsősorban a fejlődő országokkal kialakítható kapcsolatok biztosították az első kitörési pontokat az elszigeteltségből. 1957 augusztusában Szarka Károly külügyminiszter-helyettes³³ vezetésével „jószoigálatali küldöttség” járt Indiában, Burmában, Indonéziában, Nepálban, Ceylonban, Szíriában, Egyiptomban és Szudánban. A küldöttséget fogadta – többek között – Nasszer, Nehru és Bandaranaike,³⁴ a harmadik világ vezető politikusai.

---

33 Szarka Károly (1923–2005) diplomata, nagykövet, külügyminiszter-helyettes (1956–1968, 1974–1983).

34 Sirimavo Bandaranaike (1916–2000) Sri Lanka-i politikus, az ország és egyben a 20. század első női miniszterelnöke (1960–1965, 1970–1977 és 1994–2000).

1960-ban pedig Budapesten járt Sukarno,³⁵ a következő évben Kwame Nkrumah,³⁶ Ghána elnöke.³⁷ A Kádár-kormány és az ENSZ közötti viszony szempontjából fontos fejleményt jelentett, hogy 1958–1961-ben húsz afrikai ország vált függetlenné, és került be a világszervezetbe, ahol a nyugati országoktól elkülönült semlegesek tömbjét erősítették. 1960 elején létrejött a japán–magyar diplomáciai viszony, augusztusban pedig japán kereskedelmi küldöttség tárgyalt Budapesten.” (Sipos, 1996)

A magyar külügyi vezetésnek elemi érdeke volt, hogy az új afrikai és ázsiai államokkal jó és gyümölcsöző kapcsolatokat alakítson ki. Ezért gombamód szaporodtak a magyar külképviseletek Fekete-Afrikában is (pl.: Conakry, Guinea, 1959; Accra, Ghána, 1961; Bamako, Mali, 1962). A „magyar ügynek” az ENSZ napirendjéről történő levételéhez szükséges támogató szavazatokon kívül más okokból is fontos volt Magyarországnak a harmadik világgal való kapcsolatépítés. Búr Gábor kiváló tanulmánya alapján elsődleges érdek volt a „baráti” fejlődő szocialista országok (Észak-Korea, Mongólia, Vietnam, Kuba) segítése, illetve – már inkább a hetvenes-nyolcvanas években – a „szocialista orientációjú” államok (pl. Afganisztán, Angola, Benin, Etiópia, Jemen, Kongó, Mozambik) támogatása. Továbbá fontos volt e régiók külkereskedelmének, az új piacokra való kijutásának, az exportjuknak és az importjuknak a fejlesztése is. Szép számmal jelentek meg a magyar felsőoktatási intézményekben a harmadik világból érkező ösztöndíjas, majd később önköltséges hallgatók, és sok magyar szakember tudott „tartós kiküldetésben” munkát vállalni Európán kívül, és fejlődésnek indultak a műszaki-tudományos kapcsolatok is (Búr, 2010). A harmadik világban, főleg Észak-Afrikában, illetve a szubszaharai térségben a volt gyarmattartóktól (Egyesült Királyság, Franciaország, Belgium, Spanyolország, Portugália, Olaszország) elszenvedett vélt vagy valós sérelmek, konfliktusok miatt egy, a térségben addig ismeretlen, tiszta

---

35 Lásd: *Nemzeti Filmintézet Filmarchívum*, 1960.

36 Kwame Nkrumah (1909–1972) ghánai politikus, az ország első miniszterelnöke és köztársasági elnöke (1957–1966).

37 Lásd: *MTVA Archivum*, 1961.

lappal induló közép-európai kis ország biztató kilátásoknak nézhetett elébe. A magyar állam ambiciózus célkitűzéseinek elérése érdekében jó szolgálatot tehetek az országnak az afrikai és közel-keleti országok nyelvét, kultúráját, szokásait jól ismerő magyar orientalisták, kutatók, tudósok. Ebben a pezsgő nemzetközi közegben és a sok lehetőséggel kecsegtető magyar kapcsolatépítésben kapóra jött – vagy inkább jött volna – Germanus felkészültsége és lelkesedése is.

Germanus 1957-es egyiptomi útjának szervezéséről szintén rendelkezésre állnak iratok. Az út előkészítése során a Kulturális Kapcsolatok Intézete így foglalt állást a Külügyminisztériumnak „Germanusz */Sic!* professor egyiptomi utazásáról”:

„...közöljük, hogy Germanus professor egyiptomi tanulmányútját megfelelő hozzájárulással és útiköltség fedezésével támogatjuk. Ily módon úgy gondoljuk, hogy a tanulmányút az egyiptomi fél anyagi hozzájárulása nélkül is megvalósítható. Fentiekről Germanus professzort is értesítettük, és kérjük erről a kairói nagykövetséget is értesíteni szíveskedjen.” (MNL OL, 1957a)

Kós Péter,³⁸ a KüM IV. Politikai Osztályának vezetője a kairói nagykövetségnek küldött levelében 1957. szeptember 10-én így írt ugyanerről:

„A Kulturális Kapcsolatok Intézete átiratban értesített bennünket, hogy Germanus Gyula egyetemi tanár egyiptomi tanulmányútját megfelelő hozzájárulással és útiköltség fedezésével támogatja. Ily módon a tanulmányút az egyiptomi fél anyagi hozzájárulása nélkül is megvalósítható. Germanus Gyula egyetemi tanár október végén szándékszik Egyiptomba utazni. Útjára felesége is elkíséri, akinek költségeit a professor fedezi. Annak ellenére, hogy a professor utazási és ott-tartózkodási költségeit a KKI fedezi, véleményünk az, hogy Germanus Gyula addig ne utazzon Egyiptomba, amíg vagy a kairói, vagy az alexandriai egyetem hivatalos meghívást nem

---

³⁸ Kós Péter (1921–1994?) kommunista politikus, diplomata, osztályvezető, főosztályvezető, nagykövet.

küld. Elvi szempontból tartjuk kívánatosnak az egyiptomi meghívás kézhezvételét, különösen az után, hogy szeptember 5-én aláírásra került a magyar–egyiptomi kulturális egyezmény. (...) Kérjük Ügyvivő elvtársat, hogy a hivatalos meghívást a lehető legrövidebb időn belül intézze el.” (MNL OL, 1957a)

Később Kós már a kiutazással kapcsolatos konkrét teendőket vázolta fel a nagykövetségnek az 1957. december 3-án küldött üzenetében:

„Nagykövet elvtárs tájékoztatására közöljük, hogy Germanus Gyula professzor december 5-én kb. 6 hetes tartózkodásra Egyiptomba utazik. Sajnálattal kellett tapasztalni, hogy Nagykövet elvtárs többszöri erőfeszítése ellenére, az egyiptomi kormány nem volt hajlandó meghívni az orientalista professzort. Ilyen körülmények között a KKI és a Külügyminisztérium közösen fedezi a professzor egyiptomi látogatásának költségeit. Kérjük, hogy a professzor érkezését közölje az illetékes egyiptomi szervekkel, és kérje azok segítségét a professzor célkitűzéseinek megvalósításában. Germanus professzor hosszabb idő óta foglalkozik az új arab irodalom kérdésével, és mostani látogatásának fő célja, hogy ismereteit tovább gyarapítsa e tárgyban. Ezért a jelenleg élő, számára még ismeretlen írókkal kíván megismerkedni és azokkal eszmecserét folytatni. (...) Nagykövet elvtárs nyújtson hathatós támogatást a professzor munkájához. (...) Célszerű volna *cocktail-party*-t szervezni a professzor tiszteletére.” (MNL OL, 1957b)

Kairóból 1957. december 19-én, Szíjártó Lajos³⁹ nagykövet aláírásával küldtek jelentést a központnak Germanus Gyula egyiptomi útjáról, de előadóként Várkonyi Péter⁴⁰ szerepelt az iraton:

---

39 Szíjártó Lajos (1896–1966) építészmérnök, építésügyi miniszter, diplomata, nagykövet.

40 Várkonyi Péter (1931–2008) kommunista politikus, diplomata, nagykövet, országgyűlési képviselő, külügyminiszter (1983–1989).

„Jelentem, hogy Germanus professzor és felesége december 7-én megérkeztek. A nagykövetség a rendelet értelmében igyekszik a legmesszebbmenő segítséget nyújtani a professzor itteni eredményes munkásságához. Értesítettük az itteni Külügyminisztérium kulturális főosztályvezetőjét, továbbá a hírt megjelentettük az egyiptomi lapokban. Germanus professzor részt vesz a jelenleg Kairóban ülésező arab írók konferenciáján, amely hozzásegíti, hogy valamennyi arab íróval személyi ismeretséget köthessen.” (MNL OL, 1957c)

Ha a sikeres és eredményes egyiptomi kiutazás megszervezése kapcsán egy kicsit visszarepülünk az időben, akkor kitűnik, hogy a szálak miniszteri szintig vezettek. Szarka Károly külügyminiszter-helyettes így írt Kállai Gyula⁴¹ művelődésügyi miniszternek Germanus professzor egyiptomi tanulmányútja tárgyában 1957. május 20-án:

„Kairói követünk [a] korábbi tervek alapján megbeszéléseket folytat a kairói egyetem rektorával neves orientológusunk /*Sic!*/ Dr. Germánusz Gyula egyetemi tanár egyiptomi tanulmányútja, ill. Egyiptomba történő meghívása érdekében. Az elgondolások szerint Dr. Germánusz Gyula 1957. október 1-től egy szemesztert töltene a kairói egyetemen mint meghívott előadó. (...) A kairói egyetem rektora elvileg helyesli Germánusz professzor tanulmányútját, és hajlandóságot is mutat a meghívás elküldésére. Germánusz Gyula egyiptomi útját az arab országokban folytatott külpolitikai munkánk elősegítése szempontjából a Külügyminisztérium pártfogolja. Mielőtt kairói követségünket további lépések megtételére utasítanám, kérem Miniszter elvtársat, közölje elvi álláspontját.” (MNL OL, 1957d)

Germanusék esetében is mindig fontos tisztázandó kérdés volt a kiutazás – sokszor tetemes – költségeinek az előteremtése. A kairói

---

41 Kállai Gyula (1910–1996) kommunista politikus, országgyűlési képviselő, külügyminiszter (1949–1951), művelődésügyi miniszter (1957–1958), államminiszter (1958–1960), a Minisztertanács elnökhelyettese (1960–1965), a Minisztertanács elnöke (1965–1967), az Országgyűlés elnöke (1967–1971).

út finanszírozása ügyében így írt Rózsa Irén,⁴² a KKI főtitkára Szarka Károly külügyminiszter-helyettesnek 1957. november 22-én: „...közljük, hogy Germanus professzor és felesége egyiptomi utazásának költségeit felerészben – 150 egyiptomi font – Intézetünk vállalja. Tudomásul vesszük, hogy a költségek másik felét a Külügyminisztérium vállalja” (MNL OL, 1957d). Az 1957-es utazás költségvetése kapcsán a Külügyminisztérium IV. Politikai Osztályának az 1957. december 21-én, Havasi Béla⁴³ egyiptomi előadó által készített összegző feljegyzését idézhetjük Germanus külföldi útjairól:

„Germanus Gyula professzor december 4-én Egyiptomba utazott, hogy anyagokat gyűjtsön az arab irodalomról szóló művének befejezéséhez és megtartsa székfoglalóját az Arab Nyelvakadémián. */Sic!/* Az utazás és a kb. egy hónapnyi ott-tartózkodás költségeinek fedezésére a Külügyminisztérium és a Kulturális Kapcsolatok Intézete 150–150 egyiptomi fontot folyósított. Germanus professzor a napokban meghívást kapott a szír */Sic!/* egyetemi tanácstól, hogy egy hetet töltsön Szíriában. Ottani költségeinek fedezésére a tanács 400 szír fontot ajánlott fel. Ez az összeg hozzávetőlegesen fedezi az egyhetes ott-tartózkodás költségeit. (...) Az elmúlt héten indiai részről is megerősítették Germanus professzor meghívását. Rahman⁴⁴ indiai ideiglenes ügyvivő [a] Kós elvtársnál tett látogatás során közölte, hogy Germanus professzort az indiai kormány kéthavi tartózkodásra meghívja Indiába [az] egyiptomi útja után. Egyben tudatta, hogy az összes ott-tartózkodási költségek az indiai kormányt terhelik, az oda- és visszautazási költségekről azonban nem gondoskodnak. (...) Javasoljuk, hogy a Külügyminisztérium a KKI-vel közösen fedezze Germanus professzor és felesége Kairó–Damaszkusz–Delhi–Budapest repülőút költségeit.” (MNL OL, 1957e)

---

42 Rózsa Irén (?–?) diplomata, főosztályvezető-helyettes, a Kulturális Kapcsolatok Intézetének főtitkára (1956–1959), ügyvivő.

43 Havasi Béla (1931–2011) diplomata, főosztályvezető-helyettes, nagykövet, külügyminiszter-helyettes (1988–1990), helyettes államtitkár (1990, 1994–1996).

44 Mohamed Attour Rahman (?–?) indiai diplomata, a budapesti indiai nagykövetség ideiglenes ügyvivője 1956–1957 között.

Lényegében hasonló tartalmú levelet küldött a KüM a KKI-nek is Kós Péter osztályvezető aláírásával 1957. december 24-én, amelyben „javasolták, hogy a KüM és a KKI 50-50%-os arányban fedezze a professzor és felesége repülőútköltségeit, ill. sürgős állásfoglalást kértek az ügyben” (MNL OL, 1957e).

A továbbiakban már a rutinszerű egyeztetésekre került sor Germanus útja kapcsán a Külügyminisztérium és a kairói magyar nagykövetség között. Szíjártó Lajos kairói magyar nagykövet aláírásával, de előadóként ismét Várkonyi Péter feltüntetésével az alábbi jelentés érkezett a központhoz az út tárgyában 1958. január 14-én:

„Germanus Gyula professzort kairói tartózkodása alatt a nagykövetség mindenben segítette. Látogatásának kimagasló eseménye volt az itteni Tudományos Akadémia szótárkészítő bizottságában tartott előadása. Ez az előadás nagy sikert aratott, és növelte az itteni tudósok körében a professzor népszerűségét. Január 10-én a professzor elutazása előtt *cocktailt* adtam mintegy 50 kulturális, irodalmi személyiség részvételével Germanus professzor tiszteletére. (...) részben a professzor régebbi, továbbá a most szerzett kapcsolatait, részben új kapcsolatok vettek részt. (...) Germanus professzor feleségével január 16-án utazott Damaszkuszba.” (MNL OL, 1958a)

Kós Péter, a KüM IV. Politikai Osztályának vezetője 1958. február 8-án kelt kritikus válaszában a központ elégedetlenségének adott hangot, és több hibát, illetve figyelmetlenséget is felrótt a nagykövetségnek:

„Nagykövet elvtárs (...) jelentése nem foglalkozik megfelelő részletességgel Germanus professzor egyiptomi tartózkodásával. Ismeretes, hogy több év óta komoly erőfeszítéseket tettünk, hogy Germanus professzor megejtthesse [a] tudományos kutatása és az egyiptomi-magyar kapcsolatok szempontjából is fontos egyiptomi utazását. Valószínűnek tartjuk, hogy a látogatás mindkét szempontból hasznos volt. Feltétlen szükségesnek tartanánk, ha Nagykövet elvtárs részletesebben beszámolna a professzor látogatásának eredményeiről, és rámutatna azokra

a lehetőségekre, melyek Germanus Gyula ott-tartózkodása és ottani tevékenysége következtében felmerültek, továbbá javaslatokat tenne ezen lehetőségek jövőbeni kiaknázására vonatkozóan. (...) felterjesztette a *cocktail*-ra meghívottak névsorát, de nem tűnik ki, hogy a rendezvényen kik jelentek meg. A felterjesztett fényképek hasznosságát nagyban emelné, ha fel volna tüntetve, hogy kik szerepelnek rajtuk. Fényképek felterjesztésénél a jövőben mindig írják rá a képek hátlapjára a rajtuk szereplő személyek neveit és funkcióit.” (MNL OL, 1958a)

A kairói nagykövetség viszontválasza szintén nem késlekedett sokáig. Szíjártó nagykövet ezt írta magyarázatként a központnak 1958. február 26-án:

„Germanus professzor kairói látogatása alkalmával tudományos munkájával foglalkozott. A hivatalos szervek – miután a meghívást lemondták – tartózkodtak még az érdeklődéstől is, hiszen az ügy kellemetlenül érintette őket. A professzor arra kért bennünket, hogy megfelelő nyugalmat biztosítsunk részére, hogy [a] tudományos szempontból fontos tanulmányait zavartalanul folytathassa. Nagykövetségünk mindenben a rendelkezésére állt (fordítás, egyéni kérések, stb.), hogy munkáját megkönnyítse. A magyar–egiptomi kapcsolatok szempontjából a professzor látogatását igyekeztünk a legmesszebbmennyig kihasználni. Sokat tettünk a látogatás sajtóvisszhangjának biztosítása érdekében, cikkét közzétettük bulletinünkben, s a *cocktail* alkalmából biztosítottuk tudományos és kulturális kapcsolatainak bővítését. (...) A rendezvényre meghívottak közül mindössze 6 személy nem jött el.” (MNL OL, 1958b).

Megkockáztatható az a feltételezés, hogy a Külügyminisztériumban nem mindenki értett egyet Germanus kairói útjával és programjával, sokan irigyek is lehettek a sikereire, kapcsolatrendszerére, ezért kellett a támogatóinak alaposabban megindokolniuk és dokumentálniuk az út hasznosságát. Továbbá talán a hírhedt Kós Péter (alias Lev Konduktorov), azaz a későbbi washingtoni magyar nagykövet és

ENSZ-főképviseelő, illetve a korábbi építésügyi miniszterből nagykövetté avanzsált Szíjártó között is lehetett szakmai rivalizálás, esetleg más okokra visszavezethető ellenszenv. Mindketten a Szovjetunióban éltek sokáig (Kós ott is született), így moszkovita kommunistának számítottak, és kiváló NKVD-s kapcsolatokkal rendelkeztek.

Germanus Egyiptom után Szíriában folytatta az útját. E fázis előkészítéséről Bajnok József,⁴⁵ a Külügyminisztérium IV. Politikai Osztályának vezetője 1957. december 10-én „Germanus Gyula professzor szíriai útja” tárgyában az alábbi táviratot küldte a damaszkuszi magyar követségnek:

„Tájékoztatjuk Ügyvivő elvtársat, hogy Germanus professzor f. hó 5-én elutazott Kairóba, ahol kb. 1 hónapot tölt. Onnan utazik Szudánba,⁴⁶ és még január folyamán sor kerülhet [a] szíriai utazására. Germanus professzor örömmel fogadta annak közlését, hogy a damaszkuszi egyetem szívesen látja őt. A professzor, ha Szíriába elmegy, természetesen tart előadást a damaszkuszi egyetemen is. Kérjük Ügyvivő elvtársat, közölje, Kanavati rektor kijelentése meghívásnak tekinthető-e, ha igen, akkor mit jelent ez anyagilag, számíthat-e Germanus professzor arra, hogy ott-tartózkodásának költségeit a szír szervek fedezik. Közölje továbbá, hogy az egyetem milyen program végrehajtására gondol Germanus professzor szíriai tartózkodása alatt, ezt ugyanis még Kairóban egyeztetni akarjuk vele.” (MNL OL, 1957f)

Radványi János⁴⁷ a damaszkuszi magyar követség ügyvivője nem késlekedett a válaszadással:

„Germanus professzor szíriai útjának megrendezése ügyében, mint már azt táviratilag is jelentettük, látogatást tettünk Kanavati egyetemi rektornál. Kanavati megígérte, hogy részéről

---

45 Bajnok József (1914–1990) kommunista politikus, diplomata, párttitkár, osztályvezető, nagykövet.

46 Germanus Gyula soha sem jutott el Szudánba.

47 Radványi János (1922–?) diplomata, osztályvezető, nagykövet, egyetemi tanár az USA-ban.

igyekezni fog Germanus professzor szíriai utazását megrendezni. Azonban a meghívás gyakorlati részét Tarabuluszi egyetemi professzor intézte el. Tarabuluszi december 18-án látogatást tett követségünkön és közölte, hogy az egyetemi tanács szívesen látja Germanus professzort Damaszkuszban egyheti időtartamra... a szír egyetem két előadás megtartását várja tőle... a szír egyetemi tanács Germanus látogatásának idejére 400 szír fontos keretet biztosított. Tarabuluszi reményét fejezi ki, hogy Germanus eleget tesz meghívásuknak, s szeretnék, ha január hóban Damaszkuszban találkozónának a magyar tudóssal.” (MNL OL, 1957g)

Kitekintve a professzor útjainak kulisszatitkaiból, érdemes megjegyezni, hogy abban az időszakban kezdődött a magyar egyiptológusoknak és régészeknek a „terepen” történő megjelenése is. Elsőként Dobrovits Aladár⁴⁸ művészettörténész, egyiptológus, egyetemi tanár járt Egyiptomban, 1956. október–novemberben, majd 1959-ben. Ezt követően, 1964-ben, Magyarország az UNESCO által szervezett „Nagy núbiai mentőakció” elnevezésű nemzetközi összefogásba saját expedícióval is bekapcsolódott.

„A Castiglione László⁴⁹ régész, művészettörténész által vezetett csapat a Szépművészeti Múzeum, az ELTE és az MTA Régészeti Intézetének kiváló munkatársaiból (Varga Edith⁵⁰ egyiptológus, muzeológus; Kákósy László⁵¹ egyiptológus; Barkóczi László⁵² régész és Salamon Ágnes⁵³ régész) állt össze. Az expedíció eredményeként napvilágra került egy késő-antik, kora-keresztény */Sic!/* város, Abdallah Nirqi, utcahálózatával, lakóházaival és temetőjével. A feltárt leletek egy része leletmegosztás során Magyarországra került és a Szépművészeti Múzeum gyűjteményét gazdagítja. A nemzetközi összefogásba

---

48 Dobrovits Aladár (1909–1970).

49 Castiglione László (1927–1984).

50 Varga Edith (1931–2020) egyetemi tanár.

51 Kákósy László (1932–2003) egyetemi tanár, az MTA tagja.

52 Barkóczi László (1919–2017).

53 Salamon Ágnes (1923–1986).

való magyar bekapcsolódás jelentősen növelte a magyar tudomány nemzetközi hírét, és hosszabb távon megalapozta a tervszerű magyar ásatásokat Egyiptomban.” (Lassányi, 2005)

A későbbiekben jelentősek voltak Kákosy professzor további kutatásai, valamint Wessetzky Vilmos⁵⁴ egyiptológus, történész és Török László⁵⁵ ókortörténész, nubiológus útjai is.

Germanus 1959-es látogatása Egyiptomban

Germanus Gyula 1959 októberében levelet kapott az Új Arab Irodalmi Szövetség elnökétől, Mohamed Abdul Moneim Hafádzstól. A híres professzor így írt magyar partnerének:

„Mélyen Tisztelt Dr. Germanus! (...) Az Új Arab Irodalmi Szövetség megbízásából értesítem, hogy annak az évfordulónak az alkalmából, hogy 50 esztendeje foglalkozik orientalisztikával, az Új Arab Irodalmi Szövetség a következő határozatot hozta: 1) Az Új Arab Irodalmi Szövetség igazgatótanácsának ülése Önt a Szövetség tiszteletbeli tagjává választotta. 2) A Szövetség kulturális hetet szervez, amelyen ismertetni fogják Germanus Gyulának [a] kulturális és orientalisztikai, valamint az arab népnek tett szolgálatait. 3) A Szövetség egy könyvet ad ki Germanus Gyuláról. 4) A világirodalommal foglalkozó egyesületeket felkérjük arra, hogy vegyenek részt a Germanus-héten, amelyet a Szövetség Kairóban, 1959. november hónapban fog megrendezni.” (MNL OL, 1959a)

Ehhez kapcsolódóan Széphelyi Zoltán,⁵⁶ a Külügyminisztérium osztályvezető-helyettese (Germanus korábbi tanítványa) 1959. október 12-én így írt a kairói nagykövetségnek, „Germanus Gyula professor meghívása Egyiptomba” címmel:

„Germanus Gyula professzor levelet kapott az Új Arab Irodalmi Szövetségtől, melynek magyar fordítását csatoltan megküldjük. A levélből kitűnik, hogy Germanus tiszteletére több

54 Wessetzky Vilmos (1909–1997) filológus, c. egyetemi tanár.

55 Török László (1941–2020) régész, az MTA tagja.

56 Széphelyi Zoltán (1928–1988) diplomata, főosztályvezető, nagykövet.

rendezvényt szerveznek. Véleményünk szerint hasznos volna, ha Germanus professzor meghívást kapna, és részt vehetne a rendezvényeken. Ezt össze lehetne kapcsolni a professzor azon óhajával, hogy két hónapot Egyiptomban töltsön. Ismeretes, hogy most dolgozik »Az új arab irodalom« c. nagyobb terjedelmű könyvén, melynek befejezéséhez elengedhetetlenül szüksége volna arra, hogy a helyszínen tanulmányozza a jelenlegi irodalom problémáit. Kérjük, hogy Nagykövet elvtárs Germanus professzor terveinek ismertetésével eszközölje ki a hivatalos szerveknél a professzor 2 hónapra szóló meghívását. Az útiköltség és ott-tartózkodási költségek – elgondolásunk szerint – az egyiptomi felet terhelnék. A professzort elkísérné útjára felesége is. Várjuk Nagykövet elvtárs jelentését.” (MNL OL, 1959b)

Germanusék 1959-es fogadtatása és a kairói magyar külképviselet munkatársainak a viselkedése a professzor szerint végtelenül kínos, rá nézve dehonesztáló, néhol botrányos volt. Szöveghűen idézhetjük Germanus „Pro Memoria Sík Endre külügyminiszter elvtársnak” című, 1960. január 19-én kelt, szigorúan bizalmas minősítésű feljegyzését:

„Amidőn köszönetet mondok, hogy külügyminiszter elvtárs egyszeri bejelentésre szinte órákon belül lehetővé tette, hogy 1959. november 26-án Kairóba utazzak, és részt vehessek az Arab Irodalmi Szövetség által tiszteletemre rendezett ünnepély utolsó ülésein, az Arab Tudományos Akadémia szótárbizottsági tárgyalásain, az Akadémia ülészakájának megnyitásán, előadáson a rádióban »A gazdasági és társadalmi háttére a nyelvek fejlődésének, különös tekintettel az arab nyelvtörténetre« c., kötelezve érzem magam, hogy kairói utam egyes mozzanatairól beszámoljak. Feleségem útlevelét a Külügyminisztérium útlevélosztálya állította ki, és amidőn Havasi Béla elvtárs-tól azt átvettem, többszöri kérdésemre azt a választ kaptam, hogy teljesen rendben van. A »röptéren« az utolsó pillanatban kiderült, hogy hiányzik belőle 300 Ft-nyi illetékbélyeg, amely nélkül az útlevél érvénytelen. Kölcsönkaptunk, utazhattunk.

A nagykövetség későn kapta meg a táviratot, a fogadásunkra kiküldött Biró kultúratanácsos rendkívül fonákul viselkedett, a csomagok hordári díját a véletlenül jelenlévő /*Sic!*/ dr. Gál László[. a] kereskedelmi kirendeltség tisztviselője fizette ki. Biró a nála lévő 2 fontot kölcsönadta. Másnap megjelentem a kairói nagykövetségen, Szijártó Lajos nagykövet elvtárs aznap repült Budapestre, és őt Nagy Lajos⁵⁷ tanácsos helyettesítette. Amikor Nagy Lajos elvtársnak előadtam, hogy teljesen pénz nélkül állok, túlhumorizálta a helyzetet, kijelentette, hogy „pénz nincs, ital nincs” – csak Biró elvtársnak van pénze, amire ez szabadkozott. Következő nap dr. Gál László közölte, hogy a Külügyminisztériumból a 100 font megérkezett, amint ezt Biró elvtárs üzeni. Erre telefonon jelentkeztem Biró elvtársnál, aki megígérte, hogy elhozza a szállodába. Órákig várt, majd közölte, »hogya 50 piaszter taxiköltséget megtéríték, akkor kihozza.« Nota bene a taxiköltség oda-vissza maximum 30 piasztert tesz ki. Erre magam rohantam ki a nagykövetségre, átvettem az összeget és kifizettem Biró elvtársnak a 2 font kölcsönt. (...) A külügyminisztérium protokollfőnöke, Abdul Hamid Nafezáde baráti ebédet adott tiszteletemre. (...) Az ebédnél [a] megtiszteltetés jeléül az asztalfőre ültettek, *nagy bánatomra Nagy Lajos elvtárs kijelentette, hogy azt az arab nyelvet, amelyet én beszélek, csupán 300 ember érti. Vajon honnan merítette ezt?* Nem szólva arról, hogyha ez az abszurd állítás helytálló lenne [–] mint ahogy nem az, és merő tudatlanságot árul el [–], miért teszi ezt egy, a pillanatban exponáltan reprezentatív honfitársa ellen, az EAK külügyminisztériumának protokollfőnökének ebédjén? Kijelentése általános megrökönyödést váltott ki, és a protokollfőnök és felesége hevesen magyarázták, hogy ez az egész művelt arab világ nyelve Marokkótól a Perzsa-öböl, és engem ennek mesterének és tanítójuknak tekintenek, és örülnek, ha [a] hibáikra felhívom [a] figyelmüket. Az Arab Tudományos Akadémia téli ülésszakának megnyitására engem jelöltek előadónak. (...) Előadásomon magyar hivatalos részről senki sem jelent meg.

---

57 Nagy S. Lajos (1924–2007) diplomata, osztályvezető, nagykövet.

(Biró kultúratanácsos és az MTI képviselője.) Később kiderült, az Azhar mecsetbe, azután az egyetemre hajtottak, és sehogy sem találták a Tudományos Akadémiát. (...) Kairói tartózkodásom nem volt eredménytelen. (...) Készülő könyvemhez gazdag anyagot gyűjtöttem[,] és Magyarország számára számos új barátot szereztem.” (MNL OL, 1960a)

A Külügyminisztérium reakciója a panaszlevélre nem késlekedett. Széphelyi Zoltán mb. osztályvezető 1960. március 11-én így írt a kairói nagykövetségnek:

„Mellékelten megküldjük Germanus Gyula professzor Sík Endre külügyminiszter elvtársnak írott levelét. Germanus professzor leveléből sajnálattal értesültünk, hogy a nagykövetség megközelítően sem biztosított olyan figyelmet a professzornak, amelyet megérdemelt volna. Sőt a levélből az tűnik ki, hogy Nagy elvtárs az említett ebéd alkalmával diszkreditálni igyekezett a professzort, amit akkor sem lett volna szabad megtenni, ha helytálló volna Nagy elvtárs véleménye. Ha figyelembe vesszük, hogy Germanus professzor esetében nemcsak egy magyar egyetemi tanárról és elismert orientalistáról, hanem az országgyűlés képviselőjéről van szó, akkor Nagy elvtárs kijelentését politikai hibának kell számítani. A kérdésben természetesen nem akarunk egyoldalúan végleges álláspontot kialakítani. Kérjük Nagykövet elvtársat, hogy a levélben érintett beosztottak igazoló feljegyzése alapján küldjön jelentést a problémáról. Germanus professzor kairói látogatásával kapcsolatban Nagykövet elvtárs semmiféle jelentést nem terjesztett fel. Minden más körülményt figyelmen kívül hagyva, már maga ez a tény is mutatja, hogy a látogatásnak a Nagykövetség egyáltalán nem tulajdonított fontosságot, és nem használt ki egy ilyen látogatásból adódó lehetőséget.” (MNL OL, 1960a)

Szijártó Lajos kairói magyar nagykövet alaposan kivizsgálhatta az esetet, mert csak 1960. május 4-én küldte el a szigorúan titkos minősítésű válaszát a központnak Germanus Gyula professzor egyiptomi látogatása tárgyában:

„Germanus professzor kairói látogatása a követséget váratlanul érte. Utazásáról nem kaptunk értesítést, látogatásának céljáról és a követség ezzel kapcsolatos feladatára vonatkozóan sem jött utasítás a központtól. Germanus professzor Kairóba érkezésének napján kaptunk egy szokványos táviratot, melyben értesítettek érkezésének időpontjáról. A követség részéről Biró elvtárs kiment eléje, a professzor azonnal pénzt kért. Pénz kiadására a követség nem kapott utasítást. Biró elvtárs a saját pénzéből adott néhány fontot a professzornak. Germanus Gyula professzor [a] megérkezését követően, miután én nem voltam Kairóban, felkereste Nagy Lajost, és elmondotta, hogy a Központ [a] számára 150 fontot átutalt. Ilyen utasítás még ekkor sem volt birtokunkban. A professzor rendkívül felháborodott, mikor sajnálattal közöltük, hogy nincs módunkban engedély nélkül kiutalni a kért 150 fontot. Ígéretet kapott, hogy a pénzt megsűrgetjük. Erre nem került sor, mert időközben utasítás jött, hogy fizessünk ki a professzornak 100 egyiptomi fontot. Erről Nagy Lajos azonnal értesítette a professzort. A dolog lényege, hogy Germanus professzor rendkívül elégedetlen volt. Először, mert nem kapta meg azonnal a pénzt, másodszor, mert a 150 font helyett csak 100-at kapott. Germanus Gyula állítása a Nafeh Zade ebédjén elhangzottakról [–] igen enyhén szólva [–] tévedésen alapszik. A professzor érthetetlen módon állítja be a beszélgetést, ami az asztalnál folyt. Szó sem volt diszkreditálási kísérletről, amit Nagy Lajos akkor sem tehetett volna meg, ha ezt akarta volna, hiszen mint Germanus professzor maga állítja, őt az arab nyelv mesterének és tanítójának tekintik az arab világban. Az asztalnál nem volt megrökönyödés, és Germanus professzort senkinek senkitől nem kellett megvédeni. Az ebéden nagyon jó hangulat volt. Érthetetlen Germanus professzor levelének rosszindulatú kicsengése, amelyet a követség még abban az esetben sem érdemel ki, hogy elismeri, hogy személyével és utazásának fontosságával nem kellőképpen foglalkozott, mert mindenkor rendelkezésére álltunk, bármilyen kérdéssel fordult hozzánk.” (MNL OL, 1960b)

A nagykövetség részletes jelentésére Széphelyi Zoltán mb. osztályvezető az alábbi választ küldte 1960. június 29-én:

„Nagykövet elvtárs 1959. október 12-én rendeletben kapott utasítást arra, hogy eszközölje ki Germanus professzor kairói látogatását. Miután Nagykövet elvtárs erre a rendeletre nem válaszolt, a Külügyminisztérium és a Kulturális Kapcsolatok Intézete vezetői néhány nappal a Germanus-hét kezdete előtt úgy döntöttek, hogy a professzor a mi költségünkön utazzék Kairóba. Ilyen körülmények között nem volt mód arra, hogy a Központ újabb rendeletet küldjön ki a professzor látogatásával kapcsolatos részletes feladatokról. Az utazásról sem tudtunk előbb értesítést adni, (...) így érthető az, hogy a professzor látogatására a nagykövetség nem készülhetett fel megfelelően. (...) A Központnak a váratlan, gyors utaztatásból adódó késői intézkedése hozzájárult azokhoz a hibákhoz, melyeket a nagykövetség Germanus professzor látogatásával kapcsolatban elkövetett. Korábban tett megjegyzéseink és a fentiek figyelembevételével ezt az ügyet lezártnak tekintjük.” (MNL OL, 1960c)

Kitekintés a későbbi időszakra

Feltételezhető, hogy a professzorban maradt 1959-es tüske nem sokáig fájhatott neki, mert azt követően a téli hónapok nagy részét szinte minden évben Kairóban és Damaszkuszban töltötte a feleségével – kellemes környezetben, az egyiptomi és szíriai barátai meghívását és a magyar kormány szervek (KüM, KKI, MNB stb.) apanázsát élvezve. Munkahelye, az Eötvös Loránd Tudományegyetem vezetése is egészen a professzor nyugdíjba vonulásáig (1964. augusztus) tolerálta a hosszú „alkotói” szabadságokat (Udvarvölgyi, 2012). Azonban – ismervén Germanus külügyminisztériumi kapcsolati rendszerét – az is könnyen elképzelhető, hogy az ominózus levélben megemlített magyar diplomaták a legközelebbi hazautazásuk alkalmával alaposabb „fejmosást” kaphattak a központban. A professzor keze messzire ért, a Budapestre akkreditált diplomáciai képviselők által adott fogadások rendszeres meghívottja volt, sokszor találkozott párt- és állami

vezetőkkel, a megjelenő könyvei tiszteletpéldányait a Kádár-korszak vezető elitjéhez is rendszeresen eljuttatta. De komolyan vette az országgyűlési képviselői munkáját is – az akkori „látszatparlamentben”.

Összefoglalás

Összegzőképpen megállapítható, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található, a magyar misszióktól, a Külügyminisztériumtól, illetve a Kulturális Kapcsolatok Intézetétől származó iratok azt támasztják alá, hogy a külképviseletek sokszor inkább kényszerű teherként, mintsem kihasználható lehetőségként tekintettek az örökifjú professzorra. Germanus kétségtelenül „nehéz ember” volt, sokszor anyagias, sértődékeny, fecsegő és hiú, ugyanakkor joviális, bölcs és előrelátó. Egy tudatosabb stratégiával, koordináltabb együttműködéssel nemcsak a tudományos-kulturális, hanem a politikai, sőt a gazdasági kapcsolatépítéshez is effektívebben hozzájárulhatott volna az Al-Azhar Egyetem egykori diákja és oktatója. Különösen egy olyan relációban (az arab világ), ahol – véleményem szerint – a személyes kapcsolatok varázsa, a tökéletes nyelvtudás, a hírnév és a *hadzsi* nimbusza sokszor többet ér bármely kifinomult tárgyalástechnikánál és vonzó üzleti tervnél.

Irodalomjegyzék

- Afrika-tanulmányok* (2007). Gamal Abdel Nasszer. A letöltés ideje: 2021. május 30. http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/gamal_abdel_nasszer.html.
- Búr Gábor (2010). Hungarian Diplomacy and the Non-Aligned Movement in the Cold War. In Majoros István, Maruzsa Zoltán és Rathkolb Oliver (szerk.), *Österreich und Ungarn im Kalten Krieg* (353–372. o.) A letöltés ideje: 2021. május 30. <http://afrikatudastar.hu/HU/magyar-afrika-tudastar/item/319-hungarian-diplomacy-and-the-non-aligned-movement-in-the-cold-war-magyar-diplomacia-es-az-el-nem-kotelezettek-mozgalma-a-hideghaboru-idejen-bur-gabor>.

- Fügedi Nóra (2012). Magyar kultúra a világban. Egyiptomi–magyar kulturális kapcsolatok 1945–1964. *Acta Historica*, 134, 143–151. A letöltés ideje: 2021. május 30. <https://core.ac.uk/download/pdf/229398101.pdf>.
- Germanus Gyula (1984). *Kelet varázsa*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- J. Nagy László (2015). Magyar–egyiptomi kapcsolatok a második világháború után (1947–1955). *Belvedere Meridionale*, 27(3), 15–22. A letöltés ideje: 2021. június 2. http://www.belvedere-meridionale.hu/wp-content/uploads/2015/osz/02_Nagy_2015_03.pdf.
- Kiss Dávid Sándor (n.d.) Germanus Gyula. *Terebess Ázsia E-tár*. A letöltés ideje: 2021. június 2. <https://terebess.hu/keletkultinfo/germanusgyula.html>.
- Krajcsír Lukács (2015). Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvervásárlási egyezmény és következményei: Nasszer „keleti nyitása”. *Belvedere Meridionale*, 27(3), 23–33. A letöltés ideje: 2021. június 2. http://www.belvedere-meridionale.hu/wp-content/uploads/2015/osz/03_Krajcsir_2015_03.pdf.
- Kubassek János (2013). Germanus Gyula (1884–1979) és a Kelet világa. Bonyodalmak Bécsben, majd Kairóban, Arábiában és Budapesten – egy fegyelmi eljárás tanulságai elfeledett dokumentumok tükrében. In Székely Szabó Zoltán (szerk.), *Ami minket összeköt* (39–88. o.)
- Lassányi Gábor (2005). Magyar Merowe-gát Régészeti Projekt. Leletmentés. *Az Ókori Egyiptom*. A letöltés ideje: 2021. június 3. <http://egyiptom.freeweb.hu/merowe/>.
- MNL OL (1954a). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 7 d. 5/f10/09211.1-3.1954.
- MNL OL (1954b). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 7 d. 5/f10/09211/2/titk.1954.
- MNL OL (1954c). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 7 d. 5/f10/361/1954/TESzO.
- MNL OL (1954d). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 7 d. 5/f10/09211/1/titk./1954.
- MNL OL (1954e). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 7 d. 5/f 0427/1/titk./1954.
- MNL OL (1957a). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/001619/4/1957.
- MNL OL (1957b). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/001619/11/szig. t.

- MNL OL (1957c). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/08/7/1957. szig. t.
- MNL OL (1957d). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/002484/szig. t.
- MNL OL (1957e). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/002484/2/szig. t.
- MNL OL (1957f). XIX-J-1-k 1945–1964 Szíria 2-el 5/i 2/46–41. 5/1.
- MNL OL (1957g). XIX-J-1-k 1945–1964 Szíria 2-el 5/i 2/46–41. 2/5–1 adm.
- MNL OL (1958a). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/001019/szig. t.
- MNL OL (1958b). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 16. d. 18/g 8/001019/1958/szig. t.
- MNL OL (1959a). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 17. d. 18/g 3/002385/1-ig/1960.
- MNL OL (1959b). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 17. d. 18/g 3/005946/szig. titk.
- MNL OL (1960a). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 17. d. 18/g 3/002385/sz. titk.
- MNL OL (1960b). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 17. d. 18/g 3/105/Szig. titk./1960.
- MNL OL (1960c). XIX-J-1-k 1945–64. Egyiptom – Admin 17. d. 18/g 3/002385/1/szig. titk.
- Pap Jenő (1961). Küllkapesolat – Kwame Nkrumah ghánai elnök Budapesten. *MTVA Archivum*. A letöltés ideje: 2021. június 3. <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-bzBta2xKSEFyTS9ZU25qdjBLc0ZsQT09>.
- Múlt-kor* (2003). 85 éve született Nasszer. A letöltés ideje: 2021. június 6. <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=360>.
- Nemzeti Filmintézet Filmarchívum* (1960). Távolkeleti vendég. A letöltés ideje: 2021. június 6. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=16363>.
- Sáringer János (szerk.) (2016). *A szuezi válság és Magyarország 1956. Diplomáciai iratok az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, illetve a szuezi válság történetéhez*. Budapest: Veritas Történetkutató Intézet. A letöltés ideje: 2021. június 6. https://veritasintezet.hu/images/kiadvanyok/kotetek/VK7-A_szuezi_valsg.pdf.
- Sipos Péter (1996). Külpolitika és konszolidáció, 1957–1963. *História*, 18(4), 29–30. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/96-04/index.html>.

- Udvarvölgyi Zsolt (2012). Germanus Gyula az MTA és az ELTE dokumentumainak tükrében. *Vallástudományi Szemle*, 8(1), 125–141.
- Udvarvölgyi Zsolt (2018). Dálnoki Veress Lajos vezérezredes 1947. évi letartóztatásának körülményeiről. *Valóság*, 61(6), 55–62.
- Udvarvölgyi Zsolt (2019). Negyven éve hunyt el Germanus Gyula keletkutató, utazó, egyetemi tanár. *Valóság*, 62(11), 63.
- Udvarvölgyi Zsolt (2020a). A magyar–közel-keleti tudományos–kulturális kapcsolatok egy epizódja. Germanus Gyula egyiptomi és szíriai útjai a magyar diplomáciai jelentések tükrében. In Nagy Henrietta (szerk.), *Absztraktfüzet* (14. o.) A letöltés ideje: 2021. május 21. http://portal.tpfk.hu/Data/Sites/1/media/Dokumentumok/konferenciak/absztraktfuzet_2020.pdf.
- Udvarvölgyi Zsolt (2020b). Nasszer elnök magyar „barátja”. *Valóság*, 63(2), 96–100.
- Ujváry Gábor (szerk. (2017). *A szuezi válság és Magyarország – 1956. Tanulmányok. Veritas füzetek 6.* Budapest: Veritas Történetkutató Intézet. A letöltés ideje: 2021. június 6. <http://www.mek.oszk.hu/20000/20060/20060.pdf>.